

3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

DOI:10.35774/app2022.03.95
УДК 347.63.

Валерій Борсук,

аспірант Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3466-1259>

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ МОЛДОВИ ТА ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В науковій статті здійснено наукове дослідження досвіду правового регулювання позбавлення батьківських прав за законодавством Молдови та окремих держав Європейського Союзу. В статті зазначено, що законодавство Республіка Молдова та окремих держав Європейського Союзу, передбачає суттєві відмінності, як у правових підставах, порядку застосування позбавлення батьківських прав, так і у термінології. Зокрема, позбавлення батьківських прав відповідно до законодавства цих держав може мати назву «припинення права піклування» (Латвія), «позбавлення права піклування над дитиною» (Естонія), «позбавлення батьківської відповідальності» (Польща). Передбачається два види діянь, за які особа може бути позбавлена батьківських прав – кримінально карані діяння щодо дитини та дії щодо невиконання або неналежного виконання батьківських обов'язків; підставою для застосування позбавлення батьківських прав може стати також поведінка третьої особи, і якщо батьки не бажають або неспроможні запобігти загрози. Відповідно до французького та словацького законодавства позбавлення батьківських прав може бути як повним (стосуватися усіх батьківських прав особи), так і частковим (стосуватися лише окремих прав або окремих дітей особи).

Ключові слова: позбавлення батьківських прав; відібрання дитини; суд; здійснення батьківських прав; обмеження батьківських прав.

Borsuk V.

Experience of legal regulation of termination of parental rights under the legislation of Moldova and

individual states of the European Union

In the scientific article, a scientific study of the experience of legal regulation of the deprivation of parental rights under the legislation of Moldova and certain states of the European Union was carried out. The article states that French legislation provides for two types of actions for which a person can be deprived of parental rights - criminally punishable actions against a child and actions related to non-fulfillment or improper fulfillment of parental duties (regarding the latter, only a few manifestations of a person's behavior are highlighted, which are unconditional grounds for deprivation of parental rights), other forms of evasion of parental responsibilities towards a child lead to deprivation of parental rights only if they last for more than two years. Deprivation of parental rights can be both complete (affect all parental rights of a person) and partial (affect only certain rights or individual children of a person). German civil law defines the possibility of deprivation of parental rights, defining it as a measure of last resort, which is applied to persons who do not fulfill or improperly fulfill parental rights and duties, but do not define in detail the grounds and legal consequences of deprivation of parental rights. Deprivation of parental rights according to the legislation of the member states of the European Union, which became part of the European Union in 2004 – the Czech Republic, Slovakia, Latvia, Estonia and Poland, can be called «termination of the right of custody» (Latvia), «deprivation of the right to custody of a child» (Estonia), «deprivation of parental responsibility» (Poland) and is used for abuse of parental rights and responsibilities, improper fulfillment of them, commission of an intentional criminal act against a child or use of a child who does not bear criminal responsibility to commit a crime, if one of the parents has committed this crime as an accomplice, committing other actions that may pose a threat to the physical, mental or moral development of the child, the behavior of a third person, and if the parents are unwilling or unable to prevent the threat. The legislation of these countries provides for the complete deprivation of parental rights (except for the legislation of Slovakia, which allows partial deprivation of parental rights). Moldovan family legislation defines a fairly detailed list of grounds for deprivation of parental rights, however, the procedural order and legal consequences of deprivation of parental rights are generally similar to Ukrainian legislation.

Keywords: deprivation of parental rights; removal of the child; court; exercise of parental rights; restriction of parental rights.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 164 Сімейного кодексу України (надалі по тексту – СК України), мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти; жорстоко поведуться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини [1].

Підстави для позбавлення батьківських прав визначені у ст. 164 СК України і цей перелік є вичерпним; аналогічно визначені й правові наслідки позбавлення батьківських прав для особи, що їх позбавлена у ст. 166 СК України (хоча правові наслідки позбавлення батьківських прав, які настають для дитини по відношенню до своїх батьків, позбавлених батьківських прав, законодавство чітко не визначає). В цілому ж позбавлення батьківських прав тягне за собою втрату особою, позбавленою батьківських прав, особистих немайнових прав щодо дитини, звільнення такої особи від обов'язків щодо виховання дитини, втрату інших прав, заснованих на спорідненості з дитиною тощо. Проте за рішенням суду такій особі може бути надано право на побачення з дитиною у порядку ст. 168 СК України [2, с. 166]. З іншого боку, не всі обов'язки батьків припиняються у разі позбавлення батьківських прав. Зокрема, особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини, а відповідно до ст. 1183 Цивільного кодексу України батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків [2, с. 184].

Як бачимо, українське законодавство достатньо чітко визначає правову основу здійснення позбавлення батьківських прав, однак виникає питання щодо зарубіжного досвіду правового регулювання порядку, підстав та правових наслідків позбавлення батьківських прав. Передусім науковий інтерес становить сімейне законодавство, яке врегульовує питання позбавлення батьківських прав, держав Європейського Союзу, зважаючи на потенційне врахування європейського досвіду при виконанні Україною плану дій щодо набуття повноцінного членства у Європейському Союзі, а також Республіки Молдова, оскільки Молдова, як і Україна цього року набула статусу кандидата в члени Європейського Союзу, тобто потенційне реформування відповідної сфери в Молдові також можливе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика позбавлення батьківських прав досліджувалася рядом науковців, таких як І. В. Апопій, В. І. Борисова, В. А. Ватрас, Н. В. Волкова, І. В. Жилинкова, В. О. Кожевникова, Л. В. Красицька, О. М. Кучеренко, О. Ф. Лапчевська, М. В. Ловвінова, М. В. Менджул, В. П. Мироненко, А. С. Новосад, З. В. Ромовська, В. І. Труба, С. Я. Фурса, однак питання зарубіжного досвіду правового регулювання позбавлення батьківських прав залишилося поза увагою дослідників (за винятком Л. В. Красицької, яка частково досліджувала відповідні питання).

Метою статті є наукове дослідження досвіду правового регулювання позбавлення батьківських прав за законодавством Молдови та окремих держав Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід розпочати аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання позбавлення батьківських прав передусім за законодавством таких провідних держав Європейського Союзу, як Франція та Німеччина, цивільні кодекси яких стали основою для цивільного та сімейного законодавства переважної більшості держав Європейського Союзу.

Так, відповідно до ст. ст. 378 та 378-1 Французького цивільного кодексу визначено, що відповідно до рішення або вироку суду можуть бути позбавлені батьківських прав батько та мати, які засуджені або як виконавці, співвиконавці, співучасники тяжкого чи менш тяжкого злочину, вчиненого проти дитини або як співвиконавці або співучасники злочину, вчиненого їх дитиною; батько та мати, які через погане ставлення, зловживання спиртними напоями чи вживання наркотичних засобів, чи через власну поведінку, що не відповідає встановленим нормам, чи через злочинну поведінку, чи через відсутність піклування або порад наражають на небезпеку дитину, її здоров'я та моральні принципи; батько та мати, які протягом двох років ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків щодо дитини. Відповідне судове рішення про позбавлення батьківських прав особи із двох останніх підстав ухвалюється на підставі позову, що поданий одним із членів сім'ї, прокурором або опікуном дитини. Позбавлення батьківських прав може бути як повним (стосуватися усіх батьківських прав особи), так і частковим (стосуватися лише окремих прав або окремих дітей особи), а поновлення батьківських прав можливе лише за рішенням суду, що ухвалюється за позовом особи, який може бути подано не раніше, ніж через рік після прийняття рішення про позбавлення батьківських прав [3, с. 188-189].

Німецький цивільний кодекс у §1666 зазначає, що якщо фізичне, психічне або духовне здоров'я дитини наражається на ризик, що пов'язаний з неналежним здійсненням батьківської турботи, зневагою до дитини, з поведінкою третьої особи чи з тим, що батьки не з власної вини не можуть впоратися із своїми обов'язками, суд із сімейних справ повинен прийняти необхідні заходи щодо усунення цього ризику, оскільки батьки не бажають його усунення. Одним із таких заходів може бути позбавлення батьківських прав, застосування якого допускається лише у випадку, якщо інші заходи виявляються безрезультатними чи недостатніми для усунення відповідного ризику [4, с. 426-427].

Як бачимо, французьке законодавство передбачає два види діянь, за які особа може бути позбавлена батьківських прав – кримінально карані діяння щодо дитини та дії щодо невиконання або неналежного виконання батьківських обов'язків (щодо останнього виділено лише кілька проявів поведінки особи, що є безумовними підставами для позбавлення батьківських прав), інші форми ухилення від виконання батьківських обов'язків щодо дитини призводять до позбавлення батьківських прав лише, якщо тривають понад два роки. Позбавлення батьківських прав може бути як повним (стосуватися усіх батьківських прав особи), так і частковим (стосуватися лише окремих прав або окремих дітей особи). Німецьке цивільне законодавство визначає можливість позбавлення батьківських прав, визначаючи його як крайній захід, який застосовується до осіб, що не виконують або неналежно виконують батьківські права та обов'язки, однак не визначають докладно підстави та правові наслідки позбавлення батьківських прав.

Якщо розглянути законодавство держав – членів Європейського Союзу, що увійшли до його складу 2004 року – Чехії, Словаччини, Латвії, Естонії та Польщі, слід зазначити, що є різниця у правовому регулюванні позбавлення батьківських прав, як у правових підставах, порядку застосування цього заходу відповідальності, так і у термінології.

Чеський цивільний кодекс передбачає широкий перелік підстав для позбавлення батьківських прав – зловживання батьківськими правами та обов'язками, неналежне їх виконання, вчинення умисного злочинного діяння проти дитини або використання дитини, що не несе кримінальної відповідальності, для вчинення злочину, якщо один із батьків вчинив цей злочин як співучасник (§871). Позбавлення батьківських прав зумовлює втрату усіх батьківських прав та обов'язків особою, крім аліментних зобов'язань щодо дитини (§874) [5].

Цивільний закон Латвії використовує поняття «позбавлення права піклування» та «припинення права піклування», перше є аналогом інституту позбавлення батьківських прав, друге – аналогом інституту відібрання дитини без позбавлення батьківських прав. Зокрема відповідно до п. 200 Цивільного закону, один із батьків може бути позбавлений права піклування, якщо: із його вини (внаслідок навмисної дії чи недбалості батька) створена загроза для здоров'я чи життя дитини; зловживає своїми правами або не забезпечує турботу про дитину та нагляд за і це може створити загрозу для фізичного, розумового чи морального розвитку дитини. Позбавлення права піклування до одного або обох батьків як остаточний засіб застосовує суд. Суд, не позбавляючи права піклування, може також попередити батьків і поставити їм на обов'язок виконати певні дії з метою усунення небезпеки для дитини. Відповідно до п. 203 Цивільного закону право піклування у батьків припиняється, якщо сирітським судом визнано, що: існують фактичні перепони, що позбавляють особу можливості турботи про дитину; дитина з вини особи (через свідомі дії або недбалість) перебуває у небезпечних для здоров'я або життя умовах); особа зловживає своїми правами або не забезпечує догляду та нагляду за дитиною; батько дав згоду на усиновлення дитини, за винятком випадку, коли він як подружжя дав згоду на усиновлення дитини іншим з подружжя; констатовано насильство особи над дитиною або є обґрунтовані підозри про насильство особи над дитиною. Позбавляючи права піклування одного з батьків або констатуєчи припинення права піклування, суд передає дитину під окреме піклування іншому з батьків або доручає сирітському суду забезпечити позасімейну турботу про дитину. Право піклування у особи може бути припинено також у випадках зловмисного використання нею свого права при невиконанні постанови суду у справі, що впливає з права піклування або спілкування, якщо це завдає суттєвої шкоди дитині і якщо не існує перешкод іншому з батьків здійснювати турботу про дитину. У разі усунення зазначених причин, можливим є відновлення припиненого права піклування за рішенням сирітського суду, у разі, якщо вони продовжуються протягом року – сирітський суд подає позов про позбавлення батьківських прав цієї особи [6].

Два види втручання суду у питання здійснення батьківських обов'язків застосовуються у словацькому законі про сім'ю – обмеження здійснення батьківських прав та позбавлення батьківських прав. Так, відповідно § 38 Закону, якщо одному з батьків перешкоджає здійсненню своїх батьківських обов'язків серйозна перешкода і якщо це відповідає інтересам неповнолітньої дитини, суд може призупинити виконання батьківських обов'язків. У разі необхідності в інтересах неповнолітньої дитини суд обмежує здійснення батьківських прав батьками, якщо вони живуть постійно непорядкованим способом життя; взагалі не виконують своїх батьківських обов'язків, або не здійснюють виховання неповнолітньої дитини. У рішенні, що обмежує здійснення батьківських прав, суд зазначає обсяг прав та обов'язків, на які поширюється обмеження. Якщо батько зловживає своїм батьківським обов'язком, зокрема шляхом жорстокого поводження, зневаги до неповнолітньої дитини або іншого жорстокого поводження з неповнолітньою дитиною, або серйозно нехтує здійсненням батьківської відповідальності, незважаючи на попередні попередження, суд позбавляє батьків реалізації батьківських прав. Якщо судом прийнято рішення про обмеження або позбавлення виконання батьківських обов'язків, або про призупинення їх здійснення тільки щодо одного з батьків, інший з батьків здійснює батьківський обов'язок у повному обсязі, у разі неможливості здійснення іншим із батьків – суд призначає опікуна для неповнолітньої дитини. Обмеження або позбавлення батьківських прав особи не впливає на обсяг її аліментних обов'язків щодо дитини [7].

В Естонському законі про сім'ю у ст. ст. 134 та 135 зазначається, що якщо фізичному, психічному чи духовному благополуччю дитини, або її майну загрожує зловживання батьками їх правом піклування, залишення дитини без нагляду, нездатність батьків виконувати свої обов'язки чи поведінку третьої особи, і якщо батьки не бажають або неспроможні запобігти загрози, суд приймає необхідні заходи для запобігання загрози, в тому числі позбавлення батьківських прав (офіційно – «позбавлення права піклування над дитиною»), однак лише в тому випадку, якщо інші заходи не дали результатів і, якщо є підстави вважати, що їх застосування є недостатнім для запобігання загрози. Допускається як суттєве обмеження, так і повне позбавлення права піклування [8].

У польському Кодексі про сім'ю та опіку використовується поняття «призупинення батьківської відповідальності» та «позбавлення батьківської відповідальності», ці заходи суд застосовує у разі виникнення загрози найкращим інтересам дитини. Призупинення або позбавлення батьківської відповідальності застосовуються як крайні заходи – якщо батьківська відповідальність не може бути здійснена через постійне перешкоджання, або якщо батьки зловживають батьківською відповідальністю або грубо нехтують своїми обов'язками по відношенню до дитини, а попередньо вчинені заходи не дали результату, суд опіки

позбавить батьків батьківської відповідальності. Якщо причина, яка стала підставою для позбавлення батьківської відповідальності, перестане існувати, суд опіки може відновити батьківську відповідальність [9].

Сімейний кодекс Республіки Молдова визначає, що батько і мати можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо: ухиляються від виконання батьківських обов'язків, зокрема від сплати аліментів; відмовляються взяти дитину з пологового будинку, іншої лікувальної або виховної установи, із закладу соціального захисту або іншої подібної установи без поважних причин; зловживають своїми правами; жорстоко поведуться з дитиною, у тому числі застосовують фізичне або психічне насильство, роблять замах на її статеву недоторканність; негативно впливають на дитину аморальною поведінкою; страждають на хронічний алкоголізм або наркоманію; вчинили навмисний злочин проти життя та здоров'я дитини або проти життя та здоров'я чоловіка; а також в інших випадках, коли цього вимагають інтереси дитини. Позбавлення батьківських прав провадиться тільки в судовому порядку; позов про позбавлення батька чи матері батьківських прав можуть подати відповідно мати чи батько, опікун дитини, а також місцевий/територіальний орган опіки. Дитина, батьки якої (або один з них) позбавлені батьківських прав, зберігає право користування житловим приміщенням, а також усі майнові права, що ґрунтуються на факті спорідненості з батьками та іншими родичами, у тому числі право на отримання спадщини. Особи, позбавлені батьківських прав, можуть мати побачення зі своїми дітьми лише з дозволу територіального органу опіки, з урахуванням обов'язкового порядку думки дитини відповідно до її віку та ступеня зрілості. Побачення не допускаються, якщо зустрічі з батьками можуть завдати шкоди фізичному чи розумовому розвитку дитини, якщо очевидно, що батьки не здатні на спілкування, а також якщо з якихось причин спілкування суперечить інтересам дитини або якщо під час судового розгляду дитина висловила серйозні заперечення щодо спілкування з батьками. Відновлення батьківських прав є можливим лише, якщо зникли та відсутні обставини, що призвели до позбавлення батьківських прав, та відновлення здійснюється на користь дитини, і лише в судовому порядку на підставі заяви особи, позбавленої батьківських прав, за обов'язкової участі територіального органу опіки та з врахуванням думки дитини відповідно до її віку та ступеня зрілості [10].

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що законодавство Республіки Молдова та окремих держав Європейського Союзу, передбачає суттєві відмінності, як у правових підставах, порядку застосування позбавлення батьківських прав, так і у термінології. Зокрема, позбавлення батьківських прав відповідно до законодавства цих держав може мати назву «припинення права піклування» (Латвія), «позбавлення права піклування над дитиною» (Естонія), «позбавлення батьківської відповідальності» (Польща). Передбачається два види діянь, за які особа може бути позбавлена батьківських прав – кримінально карані діяння щодо дитини та дії щодо невиконання або неналежного виконання батьківських обов'язків; підставою для застосування позбавлення батьківських прав може стати також поведінка третьої особи, і якщо батьки не бажають або неспроможні запобігти загрози. Відповідно до французького та словацького законодавства позбавлення батьківських прав може бути як повним (стосуватися усіх батьківських прав особи), так і частковим (стосуватися лише окремих прав або окремих дітей особи).

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print> (дата звернення: 10.09.2022)
2. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: дис. ... докт. юрид. наук.: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Вінниця, 2015. 496 с.
3. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с франц. В. Захватаев / отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2006. 1008 с.
4. Гражданское уложение Германии = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: Ввод. закон к гражд. уложению; пер. с нем.; науч. ред.: А. Л. Маковский др. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 816 с.
5. Гражданский кодекс Чехии. Закон от 03.02.2012 г. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/novy-obcansky-zakonik-tj.pdf> (дата звернення: 10.09.2022)
6. Гражданский закон Латвийской Республики от 28.01.1937 г. (ред. от 19.11.2015 г.). Inlatplus. URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/Гражданский-закон.pdf> (дата звернення: 10.09.2022)
7. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákony pre ľudí. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36> (дата звернення: 10.09.2022)

8. Закон о семье. HUGO.legal URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ZAKON%20O%20SEM%20E%2008.05.2022.pdf> (дата звернення: 12.09.2022)
9. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Grupa ArsLege.pl. URL: <https://lexlege.pl/kodeks-rodzinny-i-opiekunczy/#krio/tytul-i-malzenstwo/83/,krio/tytul-ii-pokrewienstwo-i-powinowactwo/96> (дата звернення: 12.09.2022)
10. Семейный кодекс Республики Молдова. Ministerul Justiției. Государственный реестр правовых актов. URL: <https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/8475> (дата звернення: 12.09.2022)

References

1. *Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]*. (2002, January 10) *Zakonodavstvo Ukrainy – Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14> [in Ukrainian].
2. Krasyska, L. V. (2015). *Problemy zdiisnennia ta zakhystu osobystykh ta mainovykh prav batkiv i ditei [Problems of implementation and protection of personal and property rights of parents and children]: thesis. ... doctor of jurisprudence. spec. 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law*. Vinnytsia [in Ukrainian].
3. *Grazhdanskij kodeks Francii (Kodeks Napoleona) [Civil Code of France (Napoleon’s Code)]* (2006). translated from French by V. Zahvataev / ed. A. Dovgert. Kyiv: Istyna [in Russian].
4. *Grazhdanskoe ulozhenie Germanii [German Civil Code] = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz* (2006). *Vvod. zakon k grazhd. ulozheniju [Introductory. law to civil the code]*; translated from German by A. L. Makovskiji (ed.). Moscow: Volters Kluver [in Russian].
5. *Grazhdanskij kodeks Chehii. Zakon [Czech Civil Code. Law]* (2012, February 3). *Ministerstvo spravednosti České republiky – Ministry of Justice of the Czech Republic*. Retrieved from <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/novy-obcansky-zakonik-rj.pdf> [in Russian].
6. *Grazhdanskij zakon Latvijской Respubliki [Civil Law of the Republic of Latvia]* (1937, January 28; as amended on 2015, November, 19). *Inlatplus*. Retrieved from <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/Grazhdanskij-zakon.pdf>. [in Russian].
7. *Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov [The Act on the Family and on Amendments to Certain Acts]. Zákony pre ľudí – Laws for people*. Retrieved from <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36> [in Slovak].
8. *Zakon o sem’e [Family law]*. HUGO. legal Retrieved from <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ZAKON%20O%20SEM%20E%2008.05.2022.pdf> [In Russian].
9. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy [Family and Guardianship Code]*. *Grupa ArsLege.pl*. Retrieved from: <https://lexlege.pl/kodeks-rodzinny-i-opiekunczy/#krio/tytul-i-malzenstwo/83/,krio/tytul-ii-pokrewienstwo-i-powinowactwo/96> [in Polish]
10. *Semejnyj kodeks Respubliki Moldova [Family Code of the Republic of Moldova]*. Ministerul Justiției. *Gosudarstvennyj reestr pravovyh aktov – Ministry of Justice. State register of legal acts*. Retrieved from: <https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/8475> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2022.